

Jakub Turek

 <https://orcid.org/0000-0001-6782-9882>

Czy Henryk Bitterfeld napisał dla królowej Jadwigi „Żywot świętej Jadwigi Śląskiej”? (Dominikanie na dworze Jadwigi Andegaweńskiej)

Wpływ Henryka Bitterfelda z Brzegu na królową Jadwigę Andegaweńską jest trudny do odtworzenia. Badacze przyjmowali, że traktat o życiu kontemplacyjnym i aktywnym autorstwa dominikanina kształtował duchowość monarchini¹, tymczasem nie jesteśmy nawet pewni, kiedy dokładnie,

- 1 M. Gębarowicz, *Psalterz floriański i jego geneza*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965, s. 112–126; J. Wolny, *Zagadnienie formacji duchowej królowej Jadwigi*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagielly: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, wybór i oprac., W. Biliński, Warszawa 1989, s. 115–119; Z. Mazur, *Henryka z Brzegu list dedykacyjny do królowej Jadwigi*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagielly...*, s. 266–272; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009, s. 269–271. Na temat biografii i działalności Henryka Bitterfelda zob. V. J. Koudelka, *Heinrich von Bitterfeld († ca. 1405), Professor an der Universität Prag*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 23 (1953), s. 5–65; A. Strzelecka, *Henryk z Bitterfeld*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 9, Wrocław 1960–1961, s. 420; M. Papuzińska-Mill, *Henryk Bitterfeld z Brzegu*, „Przegląd Tomistyczny” 4 (1988), s. 179–190; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie*

w jakich okolicznościach i jak długo Bitterfeld przebywał na polskim dworze. Większość życia zakonnego dominikanin spędził w Pradze, którą opuścił dopiero w 1396 roku². Nie mamy pewności, co robił w kolejnych latach, choć historycy próbowali wiązać jego losy z Krakowem³. Kolejne elementy opowieści o jego pobycie na Wawelu – jak to, że był doradcą duchownym Jadwigi, a może nawet jej spowiednikiem – opierają się w głównej mierze na domysłach, na które brakuje potwierdzenia w źródłach. Jednym z najmocniejszych argumentów dla tej hipotezy miał być *Żywot św. Jadwigi* – drugi tekst napisany dla polskiej królowej. Czy takie dzieło rzeczywiście wyszło spod ręki uczonego dominikanina?

1.

Średniowieczne źródła milczą na temat hagiografii pióra Bitterfelda. Jako pierwszy wspomniał o niej Aleksy Regenbauer w rękopiśmiennej kronice konwentu wrocławskiego z połowy XVIII wieku⁴. Tak późna wzmianka zdradzała niewiele więcej ponad to, że takie dzieło miało istnieć. Wyłącznie na tej postawie Gustav Sommerfeldt powiązał *Żywot św. Jadwigi* z domniemanym pobylem Bitterfelda na Śląsku po 1396 roku⁵. Za pruskim

średniowiecza, Poznań 2005, s. 407–408, nr 19; A. Zajchowska, *Formatio – deformatio – reformatio. O reformie obserwanckiej Zakonu Braci Kaznodziejów w świetle traktatu „De (de)formatione et reformatione” Henryka Bitterfelda*, w: *Ecclesia semper reformanda. Kryzysy i reformy średniowiecznego Kościoła*, red. T. Gałuszka, T. Graff, G. Ryś, Kraków 2013, s. 507–514; A. Zajchowska, „*Quomodo cecidisti?*” – kryzys w Zakonie Braci Kaznodziejów w średniowieczu w świetle traktatu Henryka Bitterfelda „*De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum*”, „*Czas Przeszły. Poznańskie Studia Historyczne*” 4 (2017), s. 125–135; A. Zajchowska, *Henryk Bitterfeld, Thomas Aquinas and identifying sources in late medieval texts. A case study of „De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum”*, „*Studia Źródłoznawcze*” 58 (2020), s. 55–64.

2 V. J. Koudelka, *Heinrich von Bitterfeld...*, s. 13.

3 Autorem hipotezy wiążącej losy Bitterfelda z Krakowem po 1396 roku był M. Gębarowicz, *Psalterz floriański...*, s. 112–126. Jego śladami podążyli: P. Kielar, *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, s. 352–355, M. Papuzińska-Mill, *Henryk Bitterfeld...*, s. 183–184.

4 Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, F 221a, s. 70. Zob. J. A. Spież, *Historiografia dominikanów śląskich w XVIII wieku*, w: *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, red. A. Barciak, Katowice 2000, s. 240.

5 G. Sommerfeldt, *Heinrich von Bitterfeld*, „*Zeitschrift für katholische Theologie*” 29 (1905), s. 605.

historykiem podążyli kolejni badacze, począwszy od Vladimira Josefa Koudelki OP⁶. Z kolei Mieczysław Gębarowicz uczynił z nieznanego bliżej dzieła kluczowy element argumentacji na rzecz pobytu praskiego profesora w Krakowie⁷.

W kolejnych dekadach *Żywot św. Jadwigi* był już konsekwentnie wymieniany w zestawieniach prac Bitterfelda⁸. Badacze zgodnie zachowywali jednak rezerwę, podkreślając, że dzieło zaginęło i nie dysponujemy żadnymi informacjami na jego temat. Dopiero niedawno pojawiła się nadzieja na jego odnalezienie. Wskazywano w tym kontekście na *Vitam s. Hedvigis* – jak ją mylnie nazwali w swoim katalogu Adolf Pater i Antonín Podlaha – w kodeksie o sygnaturze A.XXXIV z Biblioteki Praskiej Kapituły Metropolitarnej⁹. Przyjrzenie się owemu tekstowi wyklucza jednak autorstwo Bitterfelda. W rzeczywistości jest to kazanie wygłoszone przez Klemensa IV w czasie uroczystości kanonizacyjnych śląskiej księżnej w 1267 roku, o czym informuje przytoczony przez Patera i Podlahę explicit¹⁰. Odrzucając Bitterfeldową atrybucję tego tekstu, wracamy do punktu

6 V. J. Koudelka, *Heinrich von Bitterfeld...*, s. 60, nr 4.

7 M. Gębarowicz, *Psalterz floriański...*, s. 116–124.

8 J. Kadlec, *Řeholní generální studia při Karlově Universitě v době předhusitské*, „Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis” 7 (1966) z. 2, s. 73; T. Kaeppli, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. 2, Roma 1975, s. 186, nr 1723; F. J. Worstbrock, *Heinrich von Bitterfeld*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, Bd. 3, Berlin 1981, s. 702; M. Papuzińska-Mill, *Henryk Bitterfeld...*, s. 184, 189, nr 18; Z. Mazur, *Wstęp*, w: *Henricus Bitterfeld de Brega OP, Tractatus de vita contemplativa et activa*, ed. B. Mazur, L. Seńko, R. Tatarzyński, Warszawa 2003, s. XIV, XXVII, nr 18; T. Černuška, *The Eucharist in the writings of Heinrich of Bitterfeld*, w: *Bohemian reformation and religious practice*, eds. Z. V. David, D. R. Holeton, t. 7, Prague 2009, s. 81; *Compendium Auctorum Latinorum Medii Aevi (500–1500)*, cur. M. Lapidge, G. C. Garfagnini, C. Leonardi, F. Santi, t. 5/3, Firenze 2016, s. 360; *Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae*, oprac. A. Pieniędz, J. Kaliszuk, K. Skwierczyński, P. Węcowski, Kraków 2019, s. 195, nr 230/21. Zob. też rekord w projekcie Mirabile: <https://www.mirabileweb.it/title/vita-sanctae-hedvigis-henricus-de-bitterfeld-v-138-title/11929> (12.08.2024).

9 Takie przypuszczenie wysuwali autorzy *Repertorium initiorum manuscritorum latinorum medii aevi*, cur. J. Hamesse, S. Szyller, t. 2, Louvain-la-Neuve 2008, nr 11009. Zob. *Soupis rukopisů knihovny Metropolitní kapitoly pražské*, ed. A. Patera, A. Podlaha, t. 1, Praha 1910, nr 57, s. 34.

10 W tym miejscu dziękuję za konsultację w tej sprawie dr Ewelinie Kaczor z Centrum Studiów Mediewistycznych.

wyjścia – na temat rzekomego *Żywota św. Jadwigi* autorstwa dominikanina nie wiemy właściwie nic.

2.

Dalsze rozważania powinniśmy zacząć od uwagi, że hagiografia nie była gatunkiem typowym dla twórczości Bitterfelda. W jego dorobku nie znajdziemy dzieł o takim charakterze. Żywoty świętych były natomiast chętnie wykorzystywane przez innych dominikanów, żeby wymienić Jakuba z Voragine, Wincentego z Kielc czy Peregryna z Opolą. Ponadto w czasach, o których mówimy, wśród italskich obserwantów rozwijał się nowy typ hagiografii kobiecej, reprezentowany przez twórczość Rajmunda z Kapui i Tomasza Caffariniego. Wiadomo, że Bitterfeld utrzymywał kontakty przynajmniej z pierwszym z nich. Gorąco popierał także sprawę obserwancji, a w swoich traktatach chętnie podejmował tematykę świeckiej religijności. W dodatku w 1393 roku podróżował na Półwysep Apeniński, gdzie musiał zetknąć się z nowymi ideami¹¹. Czy są to wystarczające podstawy do twierdzenia, że pod wpływem wzorców z Italii postanowił sięgnąć po postać św. Jadwigi Śląskiej, aby wykorzystać ją do popularyzowania nowej formuły świętości dla świeckich kobiet? Odpowiedź na to pytanie trzeba zacząć od tego, że model promowany w Italii zasadniczo różnił się od wcześniejszych hagiografii. W schemacie dominikańskich legend, opowiadających o życiu takich postaci, jak Agnieszka z Montepulciano czy Katarzyna ze Sieny, występowały kobiety z miast, uciekające od narzucanego im przez rodziny i społeczeństwo stylu życia i obowiązku małżeńskiego, żeby skupić się na pobożności objawiającej się przede wszystkim w mistycznej medytacji i skrajnej nieraz ascezie. Ich postępowaniem kierowali dominikańscy spowiednicy, same zaś mniej lub bardziej formalnie były związane z Zakonem Kaznodziejów¹². Zwłaszcza skromne pochodzenie i związki z dominikanami, a także podkreślany przez hagiografów lokalny i miejski charakter kultu, wykluczają próby wiązania żony Henryka Brodatego ze wspomnianym modelem.

11 V. J. Koudelka, *Heinrich von Bitterfeld...*, s. 57–58.

12 J. Coakley, *Friars as confidants of holy women in medieval Dominican hagiography, w: Images of sainthood in medieval Europe*, eds. R. Blumenfeld-Kosinski, T. Szell, London 1991, s. 222–246; A. Vauchez, *Sainthood in the later Middle Ages*, transl. J. Birrell, Cambridge 2005, s. 207–212; A. Vauchez, *Catherine of Siena. A life of passion and purpose*, transl. M. F. Cusato, New York 2015, s. 71–75, 86–93, 142–153; A. Bartolomei Romagnoli, *Agiofrafie Domenicane*, Roma 2022, s. 127–198.

Więcej podobieństw do historii św. Jadwigi można dostrzec w przypadku węgierskiej królowej Małgorzaty, której życiem również interesowali się obserwanci. Jej kult starała się ożywić babka królowej Jadwigi, Elżbieta Łokietkówna. Zainicjowała ona pod koniec lat siedemdziesiątych XIV wieku starania o kanonizację Arpadówny. Może zatem to jej przypadek inspirował Bitterfelda? I tym razem sprawa wydaje się wątpliwa. Małgorzata Węgierska, w przeciwieństwie do Jadwigi Śląskiej, była mocno związana z Zakonem Kaznodziejów – jako jego mniszka. Także szerzeniem jej kultu zajmowali się od samego początku dominikańscy redaktorzy kolejnych wersji jej legendy¹³. Brak takich więzi w przypadku św. Jadwigi osłabia próby przypisywania Bitterfeldowi, i szerzej dominikanom, innego zaangażowania w propagowanie jej kultu niż okazjonalne kazania. Większe uprawnienia pod tym względem miały cysterki, a nawet franciszkanie.

3.

Powinniśmy rozważyć inną możliwość: czynnikiem motywującym Bitterfelda do podjęcia pracy nad żywotem śląskiej księżnej był lokalny patriotyzm. Skądinąd wiadomo bowiem, że śląscy dominikanie chętnie głosili kazania poświęcone św. Jadwidze¹⁴. Bitterfeld pochodził z Brzegu i przypuszczalnie właśnie na Śląsk udał się w pierwszych krokach po opuszczeniu Pragi¹⁵, ale po latach spędzonych z dala od rodzinnej dzielnicy więzi z nią musiały ulec rozluźnieniu. W dodatku nie ma dowodów na jakiegokolwiek inne jego zaangażowanie w promowanie kultu świętej ze Śląska. Bliższa niż domniemane zapędy współbraci z macierzystej kontraty musiała mu być postawa byłego przeora krakowskiego Andrzeja Rusińca z Sandomierza, którego wybór na prowincjała z jesieni 1395 roku zakończył trwającą blisko pół wieku dominację Ślązaków we władzach

13 V. H. Deák, *The birth of a legend: the so-called Legenda Maior of Saint Margaret of Hungary and Dominican hagiography*, „Revue Mabillon” 20 (2009), s. 87–112; G. Klaniczay, *Efforts at the canonization of Margaret of Hungary in the Angevin period*, „Hungarian Historical Review” 2 (2013) issue 2, s. 313–340.

14 Zob. E. Kaczor, *Średniowieczne formularze mszalne na dzień św. Jadwigi Śląskiej w relacji z kazaniem „De sancta Hedwigis”*, „Przegląd Historyczny” 110 (2019) z. 3, s. 488, 492.

15 Zob. J. Turek, *Andrzej Rusiniec i reforma obserwancka w polskiej prowincji dominikanów*, „Przegląd Historyczny” 110 (2019), s. 383–385.

provincji, a więc także ich wpływy na politykę hagiograficzną¹⁶. Sprawa, która zbliżała Bitterfelda do Rusinca, był zaś stosunek tego ostatniego do reformy, hamowanej przez jego śląskiego poprzednika, Piotra Wasserrabe¹⁷. To również Rusiniec – popierany przez królową w sprawie remontu klasztoru w Sandomierzu i reformy konwentu poznańskiego – musiał protegować Bitterfelda na polskim dworze¹⁸. W zamian miał prawo oczekiwać, że przybysz z Pragi będzie mu wierny także w innych kwestiach, a wątpliwe jest, aby w kontekście trwającej od lat rywalizacji ze Ślązakami nowy prowincjał był zainteresowany propagowaniem kultu świętej związanej przede wszystkim z diecezją wrocławską. Podobne stanowisko musieli prezentować inni dominikanie z otoczenia królowej. Jak się bowiem przekonamy, wbrew opiniom mówiącym, że na dworze występowali bracia ze Śląska, źródła wspominają w tym kontekście wyłącznie o Małopolanach, związanych z krakowskim konwentem Trójcy Świętej. Ustalenie ich tożsamości – zwłaszcza że przez lata powstało w tej sprawie wiele nieporozumień – będzie istotne dla kwestii tytułowego *Żywota św. Jadwigi*.

Już Piotr Wasserrabe, budzący niemałe kontrowersje w czasie swoich rządów w prowincji, bywał w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XIV wieku w Krakowie¹⁹. Tutejsi rajcy podejmowali go na tyle hojnymi darami, że nie można wykluczyć zainteresowania tak znamienitym gościem także na Wawelu. Niczego pewnego na ten temat jednak nie wiemy.

16 Zob. R.-J. Loenertz, *Une ancienne chronique des provinciaux dominicains de Pologne*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 21 (1951), s. 37–38, nr 32a; J. Turek, *Andrzej Rusiniec...*, s. 375–392; M. Zdanek, *Katalog przeorów klasztoru dominikanów w Krakowie w średniowieczu. Podstawy chronologii i identyfikacji*, „Rocznik Krakowski” 88 (2023), s. 34–35, nr 18.

17 Zob. A. Zajchowska, *Franciszek Oczko i początki reformy obserwanckiej w polskiej prowincji dominikanów*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 4 (2012), s. 202–219; J. Turek, *Andrzej Rusiniec...*, s. 380–382; R.-J. Loenertz, *Une ancienne chronique...*, s. 35–36, nr 31; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia...*, s. 422, nr 82.

18 J. Turek, *Andrzej Rusiniec...*, s. 383–390. Dodajmy do tego, że to zapewne właśnie Rusiniec stał za zarządzaniami kapituł generalnej i prowincjalnej z lat dziewięćdziesiątych XIV stulecia, wzywającymi braci do modlitw za polskich władców. Zob. *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, ed. B. M. Reichert, vol. 3, Romae 1900, s. 101; T. Gałuszka, *Fragment akt kapituły prowincjalnej dominikanów polskich z lat dziewięćdziesiątych XIV wieku. Studium historyczne i edycja tekstu*, „Roczniki Historyczne” 79 (2013), s. 142.

19 Zob. przyp. 17.

Podobnie mają się sprawy z kolejnym Ślązakiem, Franciszkiem Oczko, który według Pawła Kielara OP miał być zaufanym człowiekiem królowej²⁰. Źródła nie zdradzają niczego również w tej sprawie. Niewątpliwie raczej miał natomiast Paweł Kielar, gdy pisał, że pośrednikiem pomiędzy Jadwigą a polskimi dominikanami był spowiednik królewskiej pary, a zarazem sufragan krakowski, Jan Sartoris²¹. O jego bliskich związkach z dworem świadczy nie tylko fakt dopuszczenia do monarszych sumień, ale także awans na biskupstwo sereckie, co za Markiem Danielem Kowalskim powinniśmy datować na ok. 1391 rok²². Mianowanie katolickiego dostojnika dla terenów lenne, ale okresowo pozostającej w konflikcie z Królestwem Polskim, Mołdawii miało znaczenie polityczne i jako takie wymagało zaufanego kandydata. Uprawnione są więc domysły, że to właśnie polscy monarchowie stali za nominacją dominikanina, choć na ich interwencję nie ma żadnych dowodów w źródłach²³.

20 P. Kielar, *Studia nad kulturą...*, s. 357–372; A. Zajchowska, *Franciszek Oczko...*, s. 202–219.

21 P. Czaplewski, *Tytularny episkopat w Polsce średniowiecznej (ciąg dalszy)*, Poznań 1915, s. 74–76; P. Kielar, *Jana Sartoris itinerarium S. Thomae*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 7 (1969) nr 2, s. 271–276; P. Kielar, *Studia nad kulturą...*, s. 485–486; S. Dobrzański, *Jan Sartoris*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 2, Warszawa 1982, s. 131; T. M. Trajdos, *Kościół katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386–1434)*, t. 1, Warszawa 1983, s. 149–151; U. Borkowska, *Królewscy spowiednicy*, w: *Ludzie, Kościół, wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze – wczesne epoka nowożytna)*, red. W. Iwańczak, S. K. Kuczyński, Warszawa 2001, s. 185, nr 2; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia...*, s. 411–412, nr 35; K. R. Prokop, *Biskupi pomocniczy w diecezjach polskich w dobie przedtrydenckiej (2. poł. XIII – 1. poł. XVI w.)*, Kraków 2002, s. 233–234; K. R. Prokop, *Polscy biskupi dominikańscy. Słownik biograficzny*, Kraków 2013, s. 74–76; K. Ożóg, *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*, Kraków 2004, s. 68, 309–310; K. Ożóg, *Relacje mendykantów ze środowiskiem dworskim oraz katedralnym na Wawelu do końca XV wieku*, w: *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie*, red. K. Ożóg, T. Gałuszka, A. Zajchowska, Kraków 2008, s. 25–26; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, s. 272; T. Kaeppli, *Scriptores...*, vol. 3, Roma 1980, s. 9; *Clavis scriptorum...*, s. 400, nr 312.

22 M. D. Kowalski, *Nieznany dokument papieski dla Andrzeja, pierwszego biskupa Seretu i Wilna, i powstanie biskupstwa wileńskiego*, „*Studia Źródłoznawcze*” 53 (2015), s. 123–133.

23 T. M. Trajdos, *Kościół katolicki...*, s. 150; K. Ożóg, *Uczeni w monarchii...*, s. 310; K. Ożóg, *Relacje mendykantów...*, s. 25; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, s. 372.

Równie tajemnicza jest sprawa pochodzenia Jana Sartorisa. W literaturze utarło się utożsamiać go z lektorem świdnickim występującym w źródłach pod rokiem 1373. Warto zastanowić się, czy jest to słuszna identyfikacja. Od razu napotykaamy przeszkodę w postaci niewielkiej liczby źródeł dotyczących tej postaci. Dwa dokumenty, pochodzące z ostatniej dekady XIV stulecia, wspominają jedynie imię biskupa sereckiego²⁴. Przydomek, najpewniej urobiony od zawodu ojca, pojawił się dopiero u późnośredniowiecznych i nowożytnych autorów²⁵. Większość z nich dopisywała po nim jeszcze słowa „de Cracovia”, jednoznacznie wiążąc biskupa sereckiego ze stołecznym grodem i tutejszym klasztorem. U Abrahama Bzowskiego, Pawła Ruszla i Wawrzyńca Teleżyńskiego znajdziemy także niejakiego mistrza Jana z Krakowa („Cracoviensis”), penitencjarza Grzegorza XI, tymczasem od samego biskupa sereckiego wiemy, że i on posługiwał się tym tytułem²⁶. W dodatku Bzowski w jednym miejscu pisał o biskupie sereckim Janie Sartorisie z Krakowa, a w innym o lektorze świdnickim o tym samym imieniu i przydomku²⁷. Najwyraźniej nie uzna-

Por. T. Graff, *Queen Jadwiga of Anjou's influence on the composition of the Polish episcopate*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 27 (2021) z. 2, s. 47.

- 24 Biblioteka Ossolineum, perg. 2572 = N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, t. 1, Bukarest 1901, s. XLVII–XLVIII, nr 1; *Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, ed. T. Ripoll, t. 2, Romae 1730, s. 344, nr 56, s. 468.
- 25 *Stephanus de Salaniaco et Bernardus Guidonis, De quatuor in quibus Deus Praedicatorum ordinem insignivit*, ed. T. Kaeppli, Romae 1949, s. 107; A. Bzowski, *Propago D[ivi] Hyacinthi Thaumaturgi Poloni, seu De rebus praeclare gestis in Provincia Poloniae Ordinis Praedicatorum Commentarius*, Venetiis 1606, s. 50; P. Ruszel, *Triumfna dzień chwalebny Jacka świętego*, Wilno 1641, s. 90; S. Okolski, *Russia Florida Rosis et Liliis*, Leopoli 1646, s. 59, 136; V. Fontana, *Sacrum Theatrum Dominicanum*, Romae 1666, s. 165; D. Frydrychowicz, *S. Hyacinthus Odrovastus Principalis Hierarchicus Universalis Regni Poloniae Patronus*, Cracoviae 1687, s. 233; Biblioteka Kórnicka PAN, I F 93, k. 3v, 6v, 7, 8, 108, 114v, 123v, 127. Trzeba zastrzec, że kolejni historyografowie zakonnymi powtarzali informacje podane przez poprzedników i nieraz mylili naszego Jana z innymi biskupami sereckimi.
- 26 A. Bzowski, *Propago D[ivi] Hyacinthi Thaumaturgi Poloni...*, s. 87; P. Ruszel, *Triumf...*, s. 94; Biblioteka Kórnicka PAN, I F 93, k. 6v (wśród penitencjarzy Teleżyński wymienia dwóch Janów – Cracoviensis i biskupa sereckiego); Biblioteka Ossolineum, perg. 2572.
- 27 A. Bzowski, *Propago D[ivi] Hyacinthi Thaumaturgi Poloni...*, s. 50; A. Bzowski, *Tutelarialis Silesiae, seu De vita rebusque praeclare gestis beati Ceslai Odrovansii, Ordinis Praedicatorum Commentarius*, Cracoviae 1608, s. 33.

wał obu za jedną osobę. Zrobił to dopiero, choć jeszcze bez przekonania, Wawrzyniec Teleżyński²⁸. Jego śladami podążył Paweł Kielar, a dokonane przez niego połączenie biografii obu Sartorisów przyjęło się w literaturze. Przytoczone dotąd wiadomości pozwalają jednak twierdzić, że nie ma ku temu wystarczających podstaw.

Sprawę dodatkowo komplikuje fakt, że ówczesnie w toruńskim klasztorze żył jeszcze jeden Jan Sartoris. W 1400 roku był tam lektorem, nie mógł być więc identyfikowany z biskupem sereckim, zmarłym sześć lat wcześniej²⁹. Może powinniśmy uznać obu lektorów za jedną osobę? A może obaj lektorzy i biskup to trzech różnych ludzi? Nie rozstrzygniemy tej kwestii w oparciu o dostępne źródła. Mamy natomiast pewne podstawy, przede wszystkim wspomniane wyżej dowody na pamięć pielęgowaną w stołecznym konwencie, do przyjęcia, że spowiednik królewski wywodził się z Krakowa.

Na związki Sartorisa z Krakowem pośrednio wskazują również losy następnego biskupa sereckiego i sufragana krakowskiego, a zarazem kolejnego dominikanina bliskiego Jadwidze, Stefana syna Marcina, zwanego Zajączkiem³⁰. Wcześniej był on lektorem i przeorem w stołecznym konwencie³¹. Prawdopodobnie w tym okresie zwrócił na siebie uwagę na wawelskim wzgórzu. W bulli nominacyjnej na mołdawską diecezję, wystawionej w czerwcu 1394 roku, próżno jednak szukać wiadomości

28 Teleżyński (Biblioteka Kórnicka PAN, I F 93, k. 108) w jednym miejscu wspominał lektora świdnickiego Jana Sartorisa, a na liście pisarzy prowincji (tamże, k. 8) wymienił Jana Sartorisa z dopiskiem „post[ea] ep[iscopu]s Ceret[ensis]”.

29 R. Kubicki, *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2007, s. 166, nr 271. Wszystkich trzech Sartorisów próbował połączyć Krzysztof Kaczmarek (*Szkoły i studia...*, s. 411–412), ale nie wydaje się to dobrym rozwiązaniem. O śmierci biskupa sereckiego wspomina bulla nominacyjna dla jego następcy z 8 czerwca 1394 roku. Zob. *Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, s. 344, nr 56 = *Bullarium Poloniae*, t. 3: 1378–1417, ed. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Romae 1985, nr 56.

30 M. Zdanek, *Stefan zwany Zajączek (zm. 1412/1413 r.)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 43, Kraków 2004–2005, s. 145–147; M. Zdanek, *Katalog przeorów...*, s. 35, nr 21.

31 Być może również Jan Sartoris był w przeszłości przeorem krakowskim. W źródłach dotyczących przełożonych klasztoru Trójcy Świętej jest wyrwa obejmująca lata od 1349 do 1372. Niepewne w tej mierze są także lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte XIV wieku. Zob. M. Zdanek, *Katalog przeorów...*, s. 33–35.

na temat protekcji dworu³². W tym kontekście interesująca jest natomiast jedna z pierwszych wzmianek mówiących o Stefanie jako o biskupie. Otóż w połowie stycznia 1396 roku wystawił on wraz z kilkoma innymi biskupami przywilej odpustowy dla katedry wawelskiej³³. W treści owego dokumentu istotne są dwie informacje – indulgencja została nadana na wyraźną prośbę królowej, a wśród biskupów, którzy jej udzielili, znalazło się aż trzech dominikanów. Każdy z nich przyjął sakrę krótko wcześniej, a przynajmniej jeszcze jeden – biskup skarpateński Mikołaj syn Abrahama – pochodził z Małopolski i działał na terenie diecezji zarządzanej przez bliskiego współpracownika królowej, Piotra Wysza³⁴. Wygląda to tak, jakby wszyscy trzej stawili się na początku 1396 roku na Wawelu, aby wywiązać się ze zobowiązań wobec Jadwigi i jej otoczenia, którzy przyczynili się do ich awansów.

Kilku słów omówienia wymaga przypadek jeszcze jednego dominikanina cieszącego się poparciem Jadwigi. Mam na myśli brata Michała, który w odpowiedzi na suplikę królewskiej pary został mianowany przez Bonifacego IX penitencjarzem papieskim. W literaturze bywa mylnie nazywany Michałem z Chomiąży na Śląsku³⁵. Wynika to z nieściśłego rejestru stosownego dokumentu papieskiego w *Bullarium Poloniae*³⁶. W rzeczywistości w treści bulli został wymieniony „Michael de Cracovia Chomesa”. Dokument, który powinniśmy datować na lata dziewięćdziesiąte XIV wieku, zachował się w księdze przechowywanej w Archiwum Kapituły św. Piotra, gdzie został wpisany jako przykład formularza³⁷. Poprzedza go bulla w sprawie pewnego mediolańczyka, ale jeszcze wcześniej ta sama

32 *Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, s. 344, nr 56 = *Bullarium Poloniae*, nr 56.

33 *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej ś. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, cz. 2, Kraków 1883, nr 409.

34 Na temat biskupa tauryskiego Jana Kaldeborna i biskupa skarpateńskiego Mikołaja syna Abrahama zob.: P. Czaplewski, *Tytularny episkopat...*, s. 134–138; K. R. Prokop, *Biskupi pomocniczy...*, s. 235–238, 275–277; K. R. Prokop, *Polscy biskupi...*, s. 76–79, 116–120; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia...*, s. 411, nr 32; R. Kubicki, *Środowisko dominikanów...*, s. 164, nr 230.

35 Ja sam mylnie tak go nazwałem. Zob. J. Turek, *Andrzej Rusiniac...*, s. 389.

36 *Bullarium Poloniae*, nr 963.

37 Archivio del Capitolo di San Pietro in Vaticano, C 116, k. 151–151v. Rękopis dostępny pod adresem: https://digi.vatlib.it/view/MSS_Arch.Cap.S.Pietro.C.116 (13.08.2024). Na pełny zapis imienia odbiorcy bulli zwracał uwagę Władysław Abraham. Zob. W. Abraham, *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwachi bibliotekach*

ręka przepisała inny dokument o podobnym formularzu, dotyczący Piotra z Chomiąży („de Chomeza”), byłego prowincjała polskich dominikanów (1356–1370 i ok. 1376/1382–1385)³⁸. Uważam, że dopisek „Chomesa” przy imieniu Michała z Krakowa jest efektem pomyłki pisarza, który nie zrozumiał przydomka podanego w suplice i poszedł po linii najmniejszego oporu, powtarzając słowo, które skojarzył z tekstu przepisywanego chwilę wcześniej. Taką interpretację usprawiedliwia fakt, że problemy urzędników kurialnych z przydomkiem Michała powtórzyły się dekadę później – w bulli z 1405 roku po imieniu dominikanina występuje wymowna luka na przynajmniej jedno słowo³⁹. O tym, że oba dokumenty dotyczyły tej samej osoby, świadczy zaś to, że zgodnie mówiły o uprawieniach penitencjarza, przy czym drugi ganił ich wykorzystywanie dla zysku⁴⁰. Kim jednak był ów Michał z Krakowa i czy wiemy o nim coś więcej? Znamy kilku polskich dominikanów o tym imieniu z przełomu XIV i XV wieku, ale tylko jednego z nich możemy bezpośrednio wiązać z Krakowem i dworem. Mowa o pochodzącym z małopolskiej szlachty Michale, zwanym Trestka (biskupie kijowskim po 1410 roku), który uczył się w krakowskim konwencie, a w późniejszym czasie ufundował, za zgodą króla, uposażenie dla szpitala bożogrobców w Żarnowcu⁴¹. Rację mieli więc ci historycy, którzy kojarzyli go ze wspomnianym penitencjarzem papieskim⁴².

rymskich do dziejów Polski w wiekach średnich za lata 1899–1913, „Archiwum Komisji Historycznej” Series 2, t. 1 (1923), s. 49.

- 38 Archivio del Capitolo di San Pietro in Vaticano, C 116, k. 150–150v = *Bullarium Poloniae*, nr 73a. Zob. R.-J. Loenertz, *Une ancienne chronique...*, s. 33, 35, nr 28, 30.
- 39 Biblioteka Jagiellońska, perg 29 = *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, wyd. S. Kuraś, cz. 1, Lublin 1965, nr 169 = *Bullarium Poloniae*, nr 1069 (w edycjach nie uwzględniono luki w tekście).
- 40 Może skandal związany z tą sprawą spowodował, że nowożytni pisarze dominikańscy nie wymielili Michała z Krakowa wśród przedstawicieli prowincji obdarzonych tytułem penitencjarzy, choć robili tak w przypadkach Jana Sartoris i Piotra z Chomiąży. Zob. A. Bzowski, *Propago D[ivi] Hyacinthi Thaumaturgi Poloni...*, s. 58, 87; P. Ruszel, *Triumpf...*, s. 94; Biblioteka Kórnicka PAN, I F 93, k. 6v.
- 41 Z. Mazur, *Michał Trestka*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 20 (1975), s. 617–618; T. M. Trajdos, *Kościół katolicki...*, s. 58–63; K. Kaczmarek, *Szkoły i studia...*, s. 415, nr 51; K. R. Prokop, *Polscy biskupi...*, s. 100–102.
- 42 Przyпускаł tak już W. Abraham, *Sprawozdanie z poszukiwań...*, s. 49.

4.

Kontekst historyczny, w którym Małopolsanie przejęli od Ślązaków władzę w polskiej prowincji Zakonu Kaznodziejów, sugeruje, że propagowanie czci dla śląskiej księżnej nie było w tym czasie priorytetem dla polskich dominikanów. Takie zabiegi nieuchronnie stałyby się elementem rywalizacji małopolsko-śląskiej. Nawet jeśli nie miała ona tak gwałtownego i polaryzującego przebiegu, jak wyobrażali to sobie dawniejsi badacze, to zgoda Andrzeja Rusińca na takie działania mogła być odbierana przez jego sojuszników w prowincji, także tych występujących na dworze, jako ustępstwo wobec ambicji Ślązaków.

Pozostaje jeszcze kwestia możliwości zamówienia *Żywota św. Jadwigi* przez samą królową lub kogoś z jej najbliższego otoczenia. Od razu podkreślmy, że i tym razem nic o tym nie wiemy. Trudno bowiem uznać fakt – jak chciał M. Gębarowicz – wpisania wspomnienia św. Jadwigi Śląskiej do kalendarza diecezji krakowskiej w 1396 roku za dowód na wzmożenie kultu tej świętej w Małopolsce czy na samym dworze. Statuty synodalne Piotra Wysza nakazywały uwzględnienie wśród świąt obowiązkowych także dni innych świętych – Doroty, Elżbiety i Barbary⁴³. Nic nie wskazuje, aby przyczyniło się to do rozwoju ich weneracji lub zamawiania żywotów. Powinniśmy raczej mówić o uzupełnieniu rubryk o postaci, których z jakichś powodów nie uwzględniono wcześniej. Dodajmy do tego, że kult św. Jadwigi był znany w Krakowie już wcześniej, o czym świadczy fundacja kościoła pod jej wezwaniem na Stradomiu w czasach Kazimierza Wielkiego, ale o próbach dopisania śląskiej orędowniczki do grona patronów Królestwa Polskiego słyszymy dopiero od Jana Długosza⁴⁴. Nic więc nie wskazuje, żeby to otoczenie królowej Jadwigi nakłaniało Bitterfelda do napisania *Żywota św. Jadwigi*.

5.

W świetle dotychczasowych ustaleń trudno będzie wskazać jakiegokolwiek przesłanki łączące Henryka Bitterfelda z rzekomo zaginionym *Żywotem św. Jadwigi*. Nie istnieje żadne średniowieczne źródło potwierdzające, że dominikanin był autorem takiego dzieła. Jak już była mowa, wzmianka na ten temat pojawiła się dopiero na liście pisarzy związanych

43 Zob. I. Skierska, *Sabbatha sanctifices. Dzień święty w średniowiecznej Polsce*, Warszawa 2008, s. 150, 220–225.

44 Zob. P. Kołpak, *Kult świętych patronów Królestwa Polskiego w czasach Jagiellonów*, Kraków 2020, s. 165–205.

z wrocławskim konwentem św. Wojciecha, umieszczonej w kronice z połowy XVIII wieku. Tak późna wiadomość każe podważać jej wiarygodność. Poważne wątpliwości budzą także słowa Aleksego Regenbauera: „P[ater] Fr[ater] Henricus Bitterfeld de Brega S[anctae] T[heologiae] doctor scripsit librum de vita s[anctae] ducissae Hedvigis consistens in contemplatione et activitate”, a zaraz potem: „item librum de gubernatione hominis”⁴⁵. Zwłaszcza informacja o oryginalnym skupieniu uwagi autora na dwóch aspektach życia świętej – kontemplacji i życiu aktywnym – powinna budzić podejrzenia. Przywodzi bowiem skojarzenia z innym dziełem dominikanina. W tej sytuacji nasuwa się pytanie: skąd nowożytny kronikarz wziął swoją informację? Odpowiedź znajdziemy na wcześniejszej stronie jego dzieła. Regenbauer powołał się tam na Abrahama Bzowskiego i jego opublikowany w 1608 roku *Tutelarıs Silesiae seu De vita rebusq[ue] praeclare gestis B[eatı] Ceslai Odrovansii Ordinis Praedicatorum Commentarius*. Zobaczmy zatem, co o Bitterfeldzie pisał Bzowski. „Frater Henricus Bitterfeldius Bregen[sis] – czytamy – S[anctae] T[heologiae] Magister, scripsit ad Hedvigim Reginam Poloniae lib[rum] de contemplatione et vita activa, et lib[rum]: de regimine hominis”⁴⁶. Podobieństwo obu wpisów jest wprost uderzające⁴⁷. Różnice dotyczą wyłącznie identyfikacji konkretnej Jadwigi, księżnej lub królowej, oraz umiejscowienia jej w szyku zdania. Wygląda na to, że Regenbauer przeczytał Bzowskiego, ale nie do końca rozumiał jego kontekst. Być może nigdy nie słyszał o polskiej królowej o imieniu Jadwiga, za to doskonale znał jej śląską imienniczkę. Zamieniając tytuł królewski na książęcy i przesuwając imię jego właścicielki w zdaniu, całkowicie zmienił jego sens. I tak zamiast królowej, dla której Bitterfeld napisał księgę o życiu kontemplacyjnym i aktywnym, jak było u Bzowskiego, otrzymaliśmy księżną, której cnotliwe życie dominikanin miał opisać. Z pozoru niewinna pomyłka przyczyniła się do powstania w świadomości czytelników Regenbauera księgi, której Bitterfeld nigdy nie napisał.

Konsekwencją naszych rozważań powinno być usunięcie *Żywota św. Jadwigi* z katalogu dzieł Henryka Bitterfelda. Tym samym stracimy jeden z argumentów na rzecz jego związków z polskim dworem, co nie oznacza jeszcze, że powinniśmy je negocjować.

45 Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, F 221a, s. 70.

46 A. Bzowski, *Tutelarıs Silesiae...*, s. 32.

47 Sygnalizowałem to już wcześniej. Zob. J. Turek, *Andrzej Rusinięc...*, s. 384, przyp. 71.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archivio del Capitolo di San Pietro in Vaticano, C 116.
Biblioteka Jagiellońska, perg 29.
Biblioteka Kórnicka PAN, I F 93.
Biblioteka Ossolineum, perg. 2572.
Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, F 221a.

Źródła drukowane i opracowania

- Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, ed. B. M. Reichert, vol. 3, Romae 1900.
- Abraham W., *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich do dziejów Polski w wiekach średnich za lata 1899–1913*, „Archiwum Komisji Historycznej” Series 2, t. 1 (1923), s. 1–65.
- Bartolomei Romagnoli A., *Agiografie Domenicane*, Roma 2022.
- Borkowska U., *Królewscy spowiednicy*, w: *Ludzie, Kościół, wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze – wczesne epoka nowożytna)*, red. W. Iwańczak, S. K. Kuczyński, Warszawa 2001, s. 173–192.
- Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, ed. T. Ripoll, t. 2, Romae 1730.
- Bullarium Poloniae*, ed. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, t. 3, Romae 1985.
- Bzowski A., *Propago D[ivi] Hyacinthi Thaumaturgi Poloni, seu De rebus praeclare gestis in Provincia Poloniae Ordinis Praedicatorum Commentarius*, Venetiis 1606.
- Bzowski A., *Tutelaribus Silesiae, seu De vita rebusque praeclare gestis beati Ceslai Odrovansii, Ordinis Praedicatorum Commentarius*, Cracoviae 1608.
- Clavis scriptorum et operum Medii Aevi Poloniae*, oprac. J. Kaliszuk, A. Pieniędzy, K. Skwierczyński, P. Węcowski, Kraków 2019.
- Coakley J., *Friars as confidants of holy women in medieval Dominican hagiography*, w: *Images of sainthood in medieval Europe*, eds. R. Blumenfeld-Kosinski, T. Szell, London 1991, s. 222–246.
- Compendium Auctorum Latinorum Medii Aevi (500–1500)*, cur. M. Lapidge, G. C. Garfagnini, C. Leonardi, F. Santi, t. 5/3, Firenze 2016.
- Czaplewski P., *Tytułarny episkopat w Polsce średniowiecznej (ciąg dalszy)*, Poznań 1915.
- Černuška T., *The Eucharist in the writings of Heinrich of Bitterfeld*, w: *Bohemian reformation and religious practice*, t. 7, eds. Z. V. David, D. R. Holeton, Prague 2009, s. 80–90.

- Deák V. H., *The birth of a legend: the so-called Legenda Maior of Saint Margaret of Hungary and Dominican hagiography*, „Revue Mabillon” 20 (2009), s. 87–112.
- Dobrzański S., *Jan Sartoris*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 2, Warszawa 1982, s. 131.
- Fontana T., *Sacrum Theatrum Dominicanum*, Romae 1666.
- Frydrychowicz D., *S. Hyacinthus Odrovasius Principalis Hierarchicus Universalis Regni Poloniae Patronus*, Cracoviae 1687.
- Gałużka T., *Fragment akt kapituły prowincjalnej dominikanów polskich z lat dziewięćdziesiątych XIV wieku. Studium historyczne i edycja tekstu*, „Roczniki Historyczne” 79 (2013), s. 119–145.
- Gębarowicz M., *Psalterz floriański i jego geneza*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1965.
- Graff T., *Queen Jadwiga of Anjou’s influence on the composition of the Polish episcopate*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 27 (2021) z. 2, s. 19–55.
- Iorga N., *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, t. 1, Bukarest 1901.
- Kaczmarek K., *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie średniowiecza*, Poznań 2005.
- Kaczor E., *Średniowieczne formularze mszalne na dzień św. Jadwigi Śląskiej w relacji z kazaniem De sancta Hedwigis*, „Przegląd Historyczny” 110 (2019) z. 3, s. 483–510.
- Kadlec J., *Řeholní generální studia při Karlově Universitě v době předhusitské*, „Acta Universitatis Carolinae. Historia Universitatis Carolinae Pragensis” 7 (1966) z. 2, s. 63–108.
- Kaepelli T., *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. 2–3, Roma 1975–1980.
- Kielar P., *Jana Sartoris itinerarium S. Thomae*, „Studia Theologica Varsaviensia” 7 (1969) nr 2, s. 271–276.
- Kielar P., *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975, s. 271–515.
- Klaniczay G., *Efforts at the canonization of Margaret of Hungary in the Angevin period*, „Hungarian Historical Review” 2 (2013) issue 2, s. 313–340.
- Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej ś. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, cz. 2, Kraków 1883.
- Kołpak P., *Kult świętych patronów Królestwa Polskiego w czasach Jagiellonów*, Kraków 2020.

- Koudelka V. J., *Heinrich von Bitterfeld* († ca. 1405), *Professor an der Universität Prag*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 23 (1953), s. 5–65.
- Kowalski M. D., *Nieznany dokument papieski dla Andrzeja, pierwszego biskupa Seretu i Wilna, i powstanie biskupstwa wileńskiego*, „Studia Źródłoznawcze” 53 (2015), s. 123–133.
- Kubicki R., *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2007.
- Loenertz R.-J., *Une ancienne chronique des provinciaux dominicains de Pologne*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 21 (1951), s. 5–50.
- Mazur Z., *Henryka z Brzegu list dedykacyjny do królowej Jadwigi*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, wybór i oprac. W. Biliński, Warszawa 1989, s. 266–272.
- Mazur Z., *Wstęp*, w: *Henricus Bitterfeld de Brega OP, Tractatus de vita contemplativa et activa*, ed. B. Mazur, L. Seńko, R. Tatarzyński, Warszawa 2003, s. IX–XXVII.
- Nikodem J., *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009.
- Okolski S., *Russia Florida Rosis et Liliis*, Leopoli 1646.
- Ożóg K., *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*, Kraków 2004.
- Ożóg K., *Relacje mendikantów ze środowiskiem dworskim oraz katedralnym na Wawelu do końca XV wieku*, w: *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie*, red. K. Ożóg, T. Gałuszka, A. Zajchowska, Kraków 2008, s. 17–39.
- Papuzińska-Mill M., *Henryk Bitterfeld z Brzegu*, „Przegląd Tomistyczny” 4 (1988), s. 179–190.
- Prokop K. R., *Biskupi pomocniczy w diecezjach polskich w dobie przedtrydenckiej (2. poł. XIII–1. poł. XVI w.)*, Kraków 2002.
- Prokop K. R., *Polscy biskupi dominikańscy. Słownik biograficzny*, Kraków 2013.
- Repertorium initiorum manuscriptorum latinorum medii aevi*, cur. J. Hamesse, S. Szyller, t. 2, Louvain-la-Neuve 2008.
- Ruszel P., *Triumf na dzień chwalebny Jacka świętego*, Wilno 1641, s. 90.
- Skierska I., *Sabbatha sanctifices. Dzień święty w średniowiecznej Polsce*, Warszawa 2008.
- Sommerfeldt G., *Heinrich von Bitterfeld*, „Zeitschrift für katholische Theologie” 29 (1905), s. 600–605.
- Soupis rukopisů knihovny Metropolitní kapitoly pražské*, t. 1, ed. A. Patera, A. Podlaha, Praha 1910.

- Spież J. A., *Historiografia dominikanów śląskich w XVIII wieku*, w: *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, red. A. Barciak, Katowice 2000, s. 233–250.
- Stephanus de Salaniaco et Bernardus Guidonis, *De quatuor in quibus Deus Praedicatorum ordinem insignivit*, ed. T. Kaeppli, Romae 1949.
- Strzelecka A., *Henryk z Bitterfeld*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 9, Wrocław 1960–1961, s. 420.
- Trajdos T. M., *Kościół Katolicki na ziemiach ruskich Korony i Litwy za panowania Władysława II Jagiełły (1386–1434)*, t. 1, Warszawa 1983.
- Turek J., *Andrzej Rusiniec i reforma obserwancka w polskiej prowincji dominikanów*, „Przegląd Historyczny” 110 (2019), s. 375–397.
- Wolny J., *Zagadnienie formacji duchowej królowej Jadwigi*, w: *Dzieło Jadwigi i Jagiełły: w sześćsetlecie chrztu Litwy i jej związków z Polską*, wybór i oprac. W. Biliński, Warszawa 1989, s. 115–119.
- Worstbrock F. J., *Heinrich von Bitterfeld*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, Bd. 3, Berlin 1981, s. 699–703.
- Vauchez A., *Catherine of Siena. A life of passion and purpose*, transl. M. F. Cusato, New York 2015.
- Vauchez A., *Sainthood in the later Middle Ages*, transl. J. Birrell, Cambridge 2005.
- Zajchowska A., *Formatio – deformatio – reformatio. O reformie obserwanckiej Zakonu Braci Kaznodziejów w świetle traktatu „De (de)formatione et reformatione” Henryka Bitterfelda*, w: *Ecclesia semper reformanda. Kryzysy i reformy średniowiecznego Kościoła*, red. T. Gałuszka, T. Graff, G. Ryś, Kraków 2013, s. 507–514.
- Zajchowska A., *Franciszek Oczo i początki reformy obserwanckiej w polskiej prowincji dominikanów*, „Średniowiecze Polskie i Powszechnie” 4 (2012), s. 202–219.
- Zajchowska A., *Henry Bitterfeld, Thomas Aquinas and identifying sources in late medieval texts. A case study of „De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum”*, „Studia Źródłoznawcze” 58 (2020), s. 55–64.
- Zajchowska A., *„Quomodo cecidisti?” – kryzys w Zakonie Braci Kaznodziejów w średniowieczu w świetle traktatu Henryka Bitterfelda „De formatione et reformatione Ordinis Fratrum Praedicatorum”*, „Czas Przeszły. Poznańskie Studia Historyczne” 4 (2017), s. 125–135.
- Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, wyd. S. Kuraś, cz. 1, Lublin 1965.

Zdanek M., *Katalog przeorów klasztoru dominikanów w Krakowie w średniowieczu. Podstawy chronologii i identyfikacji*, „Rocznik Krakowski” 88 (2023), s. 25–50.

Zdanek M., *Stefan zwany Zajączek (zm. 1412/1413 r.)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 43, Kraków 2004–2005, s. 145–147.

Abstrakt

Jakub Turek

Czy Henryk Bitterfeld napisał dla królowej Jadwigi „Żywot świętej Jadwigi Śląskiej”? (Dominikanie na dworze Jadwigi Andegaweńskiej)

W artykule została omówiona kwestia autorstwa Henryka Bitterfelda rzekomego „Żywota św. Jadwigi”. Dzieło o takim tytule było wymieniane w kolejnych katalogach prac dominikanina, choć jego tekst nie jest znany. Przeprowadzona w artykule analiza wykazała, że nie ma żadnych przesłanek pozwalających łączyć Bitterfelda ze wspomnianym utworem. W jego dorobku nie ma innych hagiografii. Postać św. Jadwigi Śląskiej nie wpisuje się także w model hagiograficzny promowany przez bliskich Bitterfeldowi obserwatorów. Chybione są również próby łączenia „Żywota św. Jadwigi” ze śląskim pochodzeniem jego domniemanego autora. Ponadto w momencie, gdy Bitterfeld przybył do polskiej prowincji Zakonu Kaznodziejów, władzę przejęli bracia z Małopolski, którzy w obliczu wieloletniej rywalizacji ze Ślązakami nie byli zainteresowani promowaniem kultu świętej z tej dzielnicy. Także wzmianki na temat „Żywota św. Jadwigi” są bardzo późne. Najstarsza z nich pochodzi dopiero z XVIII wieku.

Słowa kluczowe:

Jadwiga Andegaweńska, Henryk Bitterfeld, św. Jadwiga Śląska, hagiografia, dominikanie

Abstract

Jakub Turek

Did Henry Bitterfeld write the “Life of St. Hedwig of Silesia” for queen Jadwiga? (The Dominicans at the court of Jadwiga of Anjou)

The article discusses the issue of the authorship of the alleged “Life of St. Hedwig” by Henry Bitterfeld. A work of this title was mentioned in successive catalogs of the Dominican’s works, although its text is unknown. The analysis conducted in the article shows that there are no evidence for linking Bitterfeld to the mentioned work. There are no other hagiographies in his oeuvre. Furthermore, the figure of St. Hedwig of Silesia does not align with the hagiographical model promoted by the Observants close to Bitterfeld. Attempts to connect the “Life of St. Hedwig” to the Silesian origin of its supposed author are also misguided. Moreover, when Bitterfeld arrived in the Polish province of the Order of Preachers, the leadership had been taken over by the friars from Lesser Poland, who, in the context of a long-standing rivalry with the Silesians, were not interested in promoting the cult of a saint from that region. Additionally, mentions of the “Life of St. Hedwig” are very late. The oldest of them dates only from the 18th century.

Keywords:

Jadwiga of Anjou, Henry Bitterfeld, St. Hedwig of Silesia, hagiography, dominicans